

В 2018 році під час фестивалю «Дзензелівські вечори класичної музики» (9-те літо) відбулося вже 9 концертів протягом шести днів і в них взяли участь музиканти із семи країн світу: Німеччини, Норвегії, Бельгії, Кіпру, Греції, США, Сінгапуру. На концертах у залі завжди велелюдно, приїзять глядачі з навколишніх сіл, районів. Особливо багато глядачів на заключних концертах (тоді центральний коридор теж заповнюється стільцями зі шкільної їдальні). Приїзять заздалегідь, щоб пройтися залами музею, дізнатись щось нове з історії Маньківщини. Та й після концертів залишаються поспілкуватися з їх організаторами та учасниками. Висловлюють слова вдячності родині Лисого Павла, які опікуються приїздом, розміщенням, харчуванням артистів. Допомогу в цьому їм надають жителі села, сільська рада та спонсори – керівник ТОВ «Кишенці» Корнеліус Хусінга, брати-фермери Мальовані, сортодослідна станція. Музей, глядачі з нетерпінням чекають можливості продовження спілкування з класичною музикою.

ГВАРДІ "КАТЮША" ПРОТИ НІМЕЦЬКОГО "ВАНЮШИ", РЕАКТИВНІ СНАРЯДИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В НІАМ "КИЇВСЬКА ФОРТЕЦЯ"

Іващенко О.М.

«Разлетались головы и туши, дрожь колотит немца за рекой. Это наша русская «Катюша» немчуре поёт за упокой». Так співала радянська артилерія в Другій світовій. Скільки написано сторінок про цю трагедію ХХ століття! А ще більше не написано. У багатоплановій діяльності НІАМ "Київська фортеця" одним з серйозних напрямів є вивчення і популяризація досягнень вітчизняної і світової технічної думки в області озброєнь в роки Другої світової війни. В екскурсії "Від ядра до снаряда" ми знайомимо в популярному викладі з історією розвитку артилерійських систем і снарядів, які представлені в експозиції: снаряди реактивного міномета БМ-13 і снаряди турбореактивної установки "Небельверфер".

У роки Другої світової війни одні вчені створювали зброю знищення, інші створювали зброю захисту від агресії. У цьому змаганні головним було: робота розвідок і думки учених. Реактивна артилерія в роки Другої світової війни не була чимось новим, раніше невідомим. Під час Кримської війни англійці, французи обстрілювали міста (Севастополь, Одесу, Керч) за допомогою реактивних снарядів Конгрива (бойова ракета, розроблена У. Конгривом (1772-1828). Ракета Конгри-

ва, що перебувала на озброєнні армії Великобританії в першій половині XIX ст., була пороховою, корпус з листового заліза. У кінці XIX ст. нарізна артилерія повністю витіснила реактивні снаряди. Але в XX ст. робота із створення реактивних систем поновилася. У СРСР такі роботи почалися вже в 1920-ті рр. Цим займалася група під керівництвом Георгія Лангемака, а у кінці 1933 р. з'явився перший у світі Реактивний науковий інститут 3 (НІ-3). Директором інституту був призначений Іван Клейменов, заступником Сергій Корольов.

Пізніше туди прийшов і Андрій Костіков, який закінчив Київську військову школу, а потім Академію Жуковського. Саме його називають винахідником "Катюші". Це не зовсім так. Розробкою займався великий колектив учених. Але саме А. Г. Костіков узяв на себе відповідальність за ці роботи і відстоював ці ідеї перед керівництвом країни. Не менша заслуга полковника Василя Аборенкова, працівника Головного артилерійського управління, який на пряму звернувся до І.В. Сталіна. Група: А.Г. Костіков, І.І. Гвай і В.В. Аборенков отримали патент на винахід.

17 червня 1941 р. на Софринському полігоні завершені військові випробування Ракетної установки БМ-13 для раптового потужного артилерійського вогню. Спеціально були створені нові військові підрозділи – гвардійські мінометні частини Ставки Верховного Головнокомандування. 28 липня 1941 р. А.Г. Костикову «за створення одного з видів озброєння, що піднімає потужність Червоної армії» присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці і Золоту зірку за №13. Групі розробників вручені були урядові нагороди. Цікава подробиця про авторство в створенні БМ-13. Журналіст Я. Голованов в статті "Лжеотец "Катюші" (журнал "Огонек", 1988. №50) стверджував, що на закінчення офіційного розслідування, проведеного в червні 1965 р. Головною військовою прокуратурою, говориться: "20 червня 1938 р. Костіков очолив експертну комісію, яка дала матеріали органам НКВС про шкідницький характер діяльності інженерів Глушко і Корольова". Це звинувачення дійсно перевірялося Прокуратурою СРСР. Проте в її офіційному документі №13/4-1032-89 від 12.06.1989 р. говориться інакше: "Прокуратурою Союзу РСР самим ретельним чином вивчені матеріали, пов'язані з арештом в 30-х роках видатних учених Науково-дослідного інституту. У матеріалах кримінальних справ відносно Корольова С.П., Лангемака Г.Е., Глушко В.П., Клейменова І.Т. відсутні дані, що свідчать про те, що вони були заарештовані по доносу Костікова А.Г." [1].

Перші установки залпового вогню з'явилися на фронті 14 липня 1941 р. під Оршею, цього дня вони вперше стріляли по супротивнику. Стріляла батарея гвардійських мінометів під командуванням капітана

І.А. Флерова. У розпорядженні Флерова було 7 установок (за чотири роки війни було випущено 11 тис. установок і 12 млн. снарядів). Йому з "Катюшею" не судилося було дійти до Берліна. У жовтні 1941 р. його батарея потрапила в засідку, після того, як увесь боєзапас був розстріляний, командир дав наказ знищити машини і підірвав себе разом з установкою. Це сталося в районі Смоленська та Єльні.

Існує декілька версій появи назви "Катюша". У першому ж бою, один з червоноармійців, вражений руйнівною дією БМ-13, вигукнув: "Ось це пісенька"! І почув у відповідь слова пісні Блантера і Ісаковського "Катюша". Інший варіант – по індексу "К" на корпусі установки, яка випускалася заводом ім. Комінтерну. Німці дали свою назву – "сталінський орган" через характерний звук при старті реактивних снарядів. У БМ-13 була назва "Раїса Сергіївна" від скороченого РС – реактивний снаряд. "У СРСР була прийнята виключно крильєва система стабілізації реактивних снарядів"[2].

Пускова установка БМ-13 це вісім відкритих, направляючих рейок. На кожній з рейок попарно знизу і згори встановлювалися по два реактивні снаряди РС 132. Направляючі монтувалися уздовж автомобіля, який для стійкості перед стрільбою випускав домкрати. При наведенні на ціль можна було міняти кут підвищення (до 45 градусів). Залп робився з кабіни вантажівки ЗІС-6. Але потім частіше використали повнопривідний американський автомобіль Studebaker US6 ("СТУ-ДЕБЕЙКЕР" з Америки по ленд-лізу було поставлено близько 200 тис. автомобілів), радянська вантажівка ЗИС-151 (після війни). Бойовий розрахунок 5-6 чоловік. Вага бойової частини 5.5 кг тротилу. Дальність стрільби складала 8470 м, кількість снарядів – 16. Вага кожного – 42 кг. Залп виконувався впродовж 15-20 секунд. Для переведення установки в бойовий стан вимагалось не більше 2 хв.

У вересні-жовтні 1941 року за завданням Головного Управління озброєння Гвардійських мінометних частин була розроблена установка М-13 на допрацьованому під монтаж шасі трактора СТЗ- 5 НАТІ. Влітку 1942 року, коли почалися бої на Кавказі, виникла потреба в гірнов'ючних пускових установках. У кустарних умовах в Сочі була створена "молодша сестра Катюши" М-8-8. 8 реактивних снарядів вистрілювалися майже одночасно. Вага – 68 кілограм. М-8 добре проявила себе в гірських умовах. Також М-8 встановлювалася на торпедні катери.

Ракети "Катюши" несли в собі особливий бездимний порох і після залпу був видний лише шквал вогню і ніякого диму. склад пороху, який інтенсивно але повільно згорав, був цілком вітчизняною розробкою. На кожній машині був закріплений ящик з вибухівкою (200 кг толу і бікфордів шнур) і кожен червоноармієць з розрахунку знав, що машина не по-

винна потрапити до рук ворогові. Все ж німці захопили декілька установок "сталінського органу" і почали їх копіювати. Вони намагалися скопіювати реактивні снаряди "Катюши". Але це їм так і не вдалося. Скопійованих установок було мало, і вони поступали тільки в частини СС.

Ширше фашисти використали свої власні розробки: шестиствольні міномети, які спочатку були призначені для стрільби снарядами з отруйним газом. Німецький інженер Небель вже у кінці 30-х рр. спроектував 15-см реактивний снаряд і шестиствольну трубчасту установку (шестиствольний міномет). У 1937 р. почалися випробування. Система отримала найменування "15-см димовий міномет типу "Д". У 1941 р. її перейменовали в 15 cmNb.W 41 (Nebelwerfer). У них вони називалися "Хімічні міномети" – металеві гармати, дуже близькі за характеристиками до наших БМ-13. Через деякий час наші бійці стали називати їх "ванюшами", "дурилками", "скрипунами", "віслюками". Останні два прізвиська були дані із-за характерного різкого звуку при старті.

Німці першими застосували ці реактивні установки 22.06.1941 р. у ряді місць на західному кордоні СРСР, у тому числі на Бузі, в районі Брестської фортеці. "Німецький 15-см шестиствольний міномет "Д" мав істотні позитивні якості, велику тактичну маневреність на полі бою" [3]. От як у своїй книзі "Штурм Брестської фортеці" Ростислав Алієв передає слова єфрейтора Ганса Тойчлера 45-ої дивізії вермахту від використання реактивних установок: "Небо горіло від незліченних сполохів вибухаючих снарядів усіх калібрів. Стояв страшний гуркіт, тріск, торохтіння і виття, нібито воістину на землю прийшло пекло" [4, с.312]. У 1942 році був захоплений звіт командира дивізії генерал-майора Фріца Шліпера. У 1941 році німці використали пускові установки ракет калібру 280 мм (фугасні) або 320 мм (запальні), і шестиствольні "Небельверфери" калібру 158,5 мм (осколково-фугасні ракети). В ході війни німці зняли з озброєння запальні ракети калібру 320-мм унаслідок їх недостатньої ефективності. Бойова частина ракети наповнювалася 50 л сирової нафти. Корпуси їх були не занадто надійні, часто давали протікання вогняної суміші [5]. Саме такі дві запальні ракети представлені в експозиції музею.

Реактивний міномет БМ-13 поєднував в собі мобільність, відносну простоту, а також не мав рівних за масовістю вогню на короткому часовому проміжку. УЗВ мали недоліки: наприклад, зворотною стороною масовості залпу була непередбачуваність траєкторії окремого снаряда. Ствольна артилерія дозволяла брати супротивника у "вилку" – переліт, недоліт, внесення поправок, і точний постріл в ціль. З реактивними снарядами так працювати не виходило – потрібно було бити по площах, залпами батареї, а ще краще – цілих полків. У німців УЗВ в

цілому були слабкіші, і їм ніколи не виділялася така роль, як "Катюшам". Вся річ у тому, що у німців були масові швидкісні артилерійські тягачі. І важкі гармати не відставали від танків, підтримуючи їх вогнем, коли це було потрібно. "Катюши", поставлені на шасі вантажівки, при обороні швидко перекидалися на самі проблемні ділянки. Так що сила "Катюш" була, як не дивно, в тому, що вони вели вогонь прямо з вантажівки, на якій монтувалися" [6].

Словом, як "Гвардії Катюша", так і німецький "Ванюша" мали свої переваги і недоліки. У статті неможливо розповісти про усіх. Але, "Катюши", створені талантом радянських конструкторів, були в руках захисників Вітчизни, а це подесятервало їх сили і робило непереможними реактивні міномети БМ-13. Викладена інформація, використовується науковими співробітниками при проведенні екскурсій.

Література

1. m.vest-news.ru
2. Шырокорад О. Б. «Бог войны Третьего рейха». – М., АСТ. 2003. ISBN: 5-17-015302-3.
3. Там же.
4. Алиев Р. «Штурм Брестской крепости». – М., «Яуза», 2012.
5. Шырокорад О.Б. «Бог войны Третьего рейха». – М., АСТ. 2003. ISBN: 5-17-015302-3
6. <https://back-in-ussr.com/2015/06/katyusha-protiv-nemeckogo-vanyushi.html>

ШКІЛЬНИЙ МУЗЕЙ СЕЛА ВИСОКА ПІЧ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кавун Л.Ю.

За тридцять кілометрів на південний захід від міста Житомир на лівому березі річки Тетерів знаходиться невеличке поліське село під назвою Висока Піч. Точна дата виникнення села достеменно невідома, але найбільш рання письмова згадка про село зустрічається в історичному нарисі Віля Надводнюка "Романівщина", який датований 1669 роком. Назва ж села пов'язана з процесом виробництва заліза з болотної руди, яким у давнину займалися місцеві мешканці. Для цього й будувалися печі, в яких плавили руду.

Про це й багато інших цікавих фактів з історії села можна дізнатися, завітавши до Високопічської ЗОШ №1, де з 1995 року існує шкільний музей.